

جامعه‌شناسی ارتباطات

آسیب‌شناسی رسانه‌های ارتباطی نوین

محمدرضا سلیمانی بشلی

دکتری جامعه‌شناسی

مدرس دانشگاه مازندران

سرشناسه	: سلیمانی بشلی، محمدرضا، ۱۳۴۹-
عنوان و نام پدیدآور	: جامعه‌شناسی ارتباطات؛ (آسیب‌شناسی رسانه‌های ارتباطی نوین)
	محمدرضا سلیمانی بشلی
مشخصات نشر	: ساری: روجین مهر، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۳۱ ص.: مصور (بخشی رنگی)، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۴۳-۷۶-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: رسانه‌های گروهی
موضوع	: رسانه‌های گروهی - جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: ارتباط - جاذبه‌های اجتماعی
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ج ۲ / س ۸ / ۱۲۰۶ HM
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۲/۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۴۳۳۰۱۹

جامعه‌شناسی ارتباطات (آسیب‌شناسی رسانه‌های ارتباطی نوین)

- تألیف..... محمدرضا سلیمانی بشلی
- (به سفارش): دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان مازندران و سمنان
- صفحه‌آرایی..... کامپیوتر جستجوگر قائم‌شهر - شهرام موسی‌پور
- ناشر..... روجین مهر
- طراح جلد..... میلاد نوروزی
- چاپ..... مجتمع چاپ افست زارع - ساری
- شمارگان..... ۲۰۰۰ نسخه
- قیمت..... ۲۰۰۰۰۰ ریال
- شابک..... ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۴۳-۷۶-۹
- نوبت چاپ..... اول - ۱۳۹۳

ساری- بلوار ارتش - ستاد فرماندهی نیروی انتظامی - دفتر تحقیقات کاربردی

تلفن تماس: ۹-۱۱۳۱۸۲۳۳۸

research.mazandaran@police.ir

فهرست مطالب

فصل اول - کلیات: مفاهیم کلیدی و مبانی نظری

۲۱	مقدمه
۲۶	تعریف مفاهیم
۳۱	ارتباط
۴۲	الف- صاحب‌نظران و نگاهشان به این موضوع
۴۸	ب- مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی
۵۶	تاریخچه
۶۲	عوامل مؤثر بر استفاده و رضامندی مخاطبان
۶۴	مخاطبان و انگیزه‌های استفاده از رسانه

فصل دوم - کارکردهای وسایل ارتباطی نوین

۶۹	مقدمه
۶۹	الف- معرفی انواع وسایل ارتباطی
۷۵	ب- کارکردهای مثبت وسایل ارتباطی به طور عام
۷۹	ج- کارکردهای منفی وسایل ارتباطی به طور عام

فصل سوم - آسیب‌شناسی وسایل ارتباطی به طور خاص (۱)

۸۹	بخش اول - صنایع فرهنگی
۹۰	۱- سینما
۱۰۶	۲- کارتون (انیمیشن)
۱۰۷	۳- ماهواره
۱۱۶	۴- اسباب بازی
۱۱۸	۵- بازی‌های رایانه‌ای
۱۳۱	بخش دوم - ابزارهای رسانه‌ای
۱۳۲	۱- مطبوعات
۱۳۳	۲- رادیو
۱۳۴	۳- تلویزیون

فصل چهارم - آسیب‌شناسی وسایل ارتباطی به طور خاص (۲)

۱۳۷	۱- اینترنت
۱۶۷	۲- وبلاگ (Weblog)

۱۷۰	۳- مذاکرات رایانه‌ای یا چت (chat).....
۲۰۶	۴- پیام‌رسانی الکترونیکی یا ایمیل (E- mail).....
۲۰۶	۵- تلفن همراه (Moible).....
۲۳۳	۶- سرویس پیام کوتاه (SMS).....
۲۳۵	۷- بلوتوث (Bluetooth).....
۲۴۴	۸- فیس‌بوک Facebook.....

فصل پنجم - رسانه‌های ارتباطی نوین، جهانی‌شدن و تأثیرات تربیتی

۲۹۱	واژه‌نامه.....
۲۹۵	معرفی برخی از نظریه‌پردازان مشهور.....
۳۱۳	فهرست منابع.....

www.ketaboo.ir

پیشگفتار

این کتاب با رویکرد آسیب‌شناسانه به تحلیل کارکردی انواع وسایل ارتباطی (به‌ویژه نوین می‌پردازد. هدف از تألیف این کتاب، ارائه آگاهی عمومی درباره تأثیرات مثبت و منفی فن‌آوری‌های نوین ارتباطی در ابعاد مختلف و افزایش میزان این نوع آگاهی در نزد مردم و به‌خصوص نوجوانان و جوانان می‌باشد چرا که معتقدیم در عصری که در آن در حال زندگی هستیم، تمدنی در حال شکل‌گیری است که محصول آن به تعبیر الوین تافلر^۱ (۱۹۸۰) اشکال جدید خانواده، تعارضات سیاسی جدید، کار و اشتغال متفاوت از گذشته، عشق‌های کاملاً رمانتیک، نظام‌های جدید اقتصادی می‌باشد و از همه مهم‌تر این که آگاهی‌های تشدید شده، دگرگون یافته، متغیر و غیرقابل اعتماد رو به رشد است. امروزه این وضع یعنی تولید آگاهی‌های کاذب و دگرگون‌یافته، انواع آسیب‌ها و مسایل اجتماعی را گریبان گیر افراد و جوامع مختلف (توسعه‌نیافته تا توسعه‌یافته) کرده است. البته این وضع از یک طرف به نوبه خود ناشی از تبلیغات وسیع صاحبان این فن‌آوری‌ها در جهت تشویق مردم برای استفاده از این نوع رسانه‌ها در دنیاست تا از این طریق به کسب سود فراوان نایل شوند و نیز از طرفی هم تا حدود بسیار زیادی محصول رشد و همه‌گیر شدن طبیعی رسانه‌های مجازی و موج سوم^۲ است. به اعتقاد الوین تافلر (۱۹۸۰) تحولات اخیر و تمدن جدید، آن‌چنان انقلابی است که پیش‌فرض‌های کهنه ما را باطل می‌سازد. جهانی که به سرعت از برخورد ارزش‌ها و تکنولوژی‌های جدید، به روابط ژئوپلیتیک جدید، شیوه‌های جدید زندگی و ارتباطات نوین دست می‌یابد، به اندیشه‌ها و قیاس‌ها و مفاهیم جدید نیازمند است. استعاره بزرگ کتاب **موج سوم**^۳، اثر الوین تافلر، برخورد امواج تحول است. شبیه به تافلر، نوربرت الیاس^۴ در کتابش با عنوان **فراگرد متمدن شدن**^۴ به موجی از

۱- Alvin Toffler. وی نویسنده‌ای بزرگ است که از سال‌های گذشته تاکنون چهار کتاب تحت عنوان «مدرسه در شهر»، «مصرف‌کنندگان فرهنگ»، «شوک آینده» و «موج سوم» نوشته است که همگی در لیست پرفروش‌ترین کتاب‌های دنیا بودند. به‌خصوص کتاب موج سوم که طی دو سال در لیست پرفروش‌ترین کتاب‌های دنیا بود. وی معاون سردبیر مجله فورچون و خبرنگار این مجله در واشنگتن، استاد مهمان دانشگاه کورنل و استاد موسسه جدید پژوهش اجتماعی است. وی به اخذ پنج درجه افتخاری در ادبیات، حقوق و علوم نایل شده است. علاوه بر این‌ها دارای مقالات بی‌شماری در نشریات، مجلات علمی و روزنامه‌ها می‌باشد.

2. The Third Wave

3. Norbert elias

4. Civilizaing Process

انسجام پیش‌رونده طی قرون متمادی اشاره می‌کند و فردریک جکسون ترنر^۱ نیز در سال ۱۸۹۳ از چنین تمثیلی استفاده می‌کند و آن را در رسالهٔ کلاسیک خود تحت عنوان اهمیت پیشگامان در تاریخ آمریکا بکار می‌برد لذا اغلب دانشمندان دیگر نیز چنین اثراتی از حضور امواج تحول در عصر جدید را در آثارشان بیان داشتند. تافلر که ابتدا با کتاب **شوک آینده**^۲ شهرت یافت، در کتاب چهارم و بزرگ خود بنام موج سوم تمدن را به سه دوره تقسیم کرده است:

۱- **موج اول:** عصر کشاورزی که نهایتاً با انقلاب کشاورزی همراه شد و منجر به بروز بسیاری از پیشرفت‌ها برای بشریت بوده است.

۲- **موج دوم:** عصر صنعتی که با انقلاب صنعتی همراه شد و از بابت این انقلاب، روند زندگی کل بشر در دنیا متحول و دگرگون گشته و چیزی که امروزه در حال تجربه آن هستیم، محصول همین موج و تحول عظیم است. تراکم و انباشت ثروت به همراه تمرکز صنعت و تولید صنعتی منجر به پیشرفت‌های عظیمی شده است.

۳- **موج سوم:** دوره‌ای که اکنون آغاز شده (کمتر از ربع قرن)، عصر ارتباطات و یا انقلاب ارتباطات لقب گرفته که در سرتاسر تاریخ بشر علی‌رغم همهٔ پیشرفت‌هایش، بی‌نظیر است.

امروزه موجی قوی، بخشی عظیم از جهان را فراگرفته و دنیایی عجیب و تازه برای کار، تفریح، ازدواج و پرورش اطفال یا بازنشستگی و... خلق کرده است. در این فضای گیج‌کننده و در شرایطی که بازرگانان برخلاف جریان‌های نامنظم اقتصادی شنا می‌کنند، سیاست‌مداران دائماً شاهد نوسان میزان محبوبیت‌شان در بین مردم هستند، دانشگاه‌ها و بیمارستان‌ها و دیگر سازمان‌ها نومیدانه در همه جای دنیا در حال جنگ با پدیدهٔ شوم تورم هستند، متأسفانه سیستم‌های ارزشی کارآمد و با سابقه هم به شدت در حال شکنندگی و فروریزی شدید هستند. اگر مسایل اقتصادی و یا سیاسی را گذرا و موقتی بدانیم، در حوزهٔ ارزش‌های اصیل انسانی که عمری بشریت در جهت ساماندهی و شکل‌گیری آن هزینه داده است تا فرهنگ انسانی شکل بگیرد، قابل تحمل نیست و باید تأملی را عمداً به‌خرج داد. برای نمونه: پادمان نرفته و نمی‌رود که در عرصه روابط جنسی تا قبل از کشف و وضع قانون منع زنا با محارم، فرهنگ اختلاط آزاد جنسی وجود داشته است (ساروخانی، ۱۳۷۲). به تعبیر کلود لوی اشتراوس، انسان‌شناس شهیر فرانسوی، بشریت تنها و ابتدا پس از وضع قانون منع زنا با محارم، صاحب فرهنگ به‌معنای واقعی و انسانی‌اش شده است (همان، ۱۵۵). لذا دغدغهٔ امروز بشر از رشد غیراخلاق‌مدارانهٔ فن‌آوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطاتی، چرخش خطرناک بشر به شرایطی

1. Frederick Jackson Turner

2. Futhre Shock

شبیه به عصر قبل از وضع قانون منع زنا با محارم (فقدان فرهنگ انسانی قابل قبول) را نوید می‌دهد. به همین خاطر است که در موج سوم می‌خوانیم که بشر نیاز به طبقه‌بندی جدید از مفاهیم و اندیشه‌هایی دارد تا از گرداب عصر تکنولوژی و با به تعبیری فاجعه تکنولوژی به سلامت گذر کند. نگارنده این کتاب معتقد است که تکنولوژی و اخلاق در شرایط امروز دست به گریباندن و نزاع به شدت فاجعه‌باری در حال رخ دادن است. شاید بدانیم که جایگاه اخلاق در جوامع بشری چه بوده و امروزه به کجا رسیده و چه تعریفی از آن در عرصه اقتصادی (محوریت عقل ابزاری و ترجیح سود و منفعت به هر شیوه حتی با زیرپا گذاشتن اخلاقیات)، در عرصه سیاسی (محوریت عقل ابزاری با ترجیح منافع سیاسی احزاب و گروه‌ها و کشورها با زیرپا گذاشتن اخلاقیات) و در عرصه فرهنگی (محوریت عقل ابزاری با ترجیح سلطه فرهنگی بر ملت‌ها و کشورها از طریق تولید انواع کالاها و تولیدات فرهنگی مقوم منافع کشورهای قطب با زیرپا گذاشتن همه قیود و اخلاقیات) می‌شود. به نظر می‌رسد که رشد اخلاق و قانون به عنوان دو پدیده کاملاً انسانی از ابتدای بشریت تا به حال به صورت تکاملی دچار تحول شده‌اند.

مراحل تحول و تطور جوامع از بعد رشد اخلاق و قانون از نگاه نگارنده

نوع جامعه	وضع دو شاخص اخلاق و قانون
اجتماعات بدوی	- بدون اخلاق به دلیل عدم آگاهی و شناخت از رذایل و فضایل انسانی - بدون قانون به دلیل عدم شکل‌گیری جامعه به مفهوم امروزی
جوامع اولیه در عصر کشاورزی	- اخلاق گراتر در قیاس با گذشته - بدون قانون به دلیل عدم تکوین اساسی جامعه در غالب امروزی
جوامع توسعه‌یافته در عصر صنعتی	- با محوریت نسبی‌گرایی اخلاقی و تحدید حدود اخلاق با توجه و تمرکز بر منافع اقتصادی - تمرکز بر قانون در امور اجتماعی و اقتصادی و تأکید بر اصل تفکیک قوا در امور سیاسی
جوامع پسا صنعتی یا جوامع اطلاعاتی	- گرایش به شکنندگی و محو مرزهای اخلاقی مثل شکستن حریم خصوصی افراد با رشد فن‌آوری‌های نوین - تأکید بر قانون‌مدار کردن اخلاق و یا هر امر انسانی که این امر ذاتاً با اخلاق منافات دارد مثل سقط جنین، هم‌جنس‌گرایی و ...

شاید درست باشد که بخواهیم درک شرایط نامناسب جوامع امروزی از بعد اخلاق را تا حد زیادی به رشد انواع فن‌آوری‌های نوین مرتبط بدانیم که اگر این‌طور فکر کنیم راه به خطا نرفتیم. این ادعا در صفحات آتی این کتاب با ذکر مصادیق فراوان تأیید می‌شود. در جدول زیر تفکیک جوامع بر اساس میزان کاربرد اخلاق و قانون در فرایند کلی تکامل و رشد جوامع بشری از ابتدا تا به امروز را مرور می‌کنیم.

از طرفی، لازم به توضیح نیست و بر همه مبرهن است که تا چه اندازه فن‌آوری‌های نوین دارای اثرات مثبت و منفی برای زندگی بشر است، تا حدی که بدون این امکانات زندگی و حتی تصور آن، دیگر ممکن نیست. لذا همگان از کارکردهای مثبت تکنولوژی باخبرند. ما هم در این کتاب قصد امحای این واقعیت را نداریم. اما آنچه در شرایط امروز باید بدانیم و به آن عمل کنیم، آگاهی از میزان و چگونگی نفوذ وسایل ارتباطی نوین در سبک زندگی آحاد بشر به همراه آگاهی از اثرات مخرب آن در ابعاد مختلف بر جوامع بشری و همین‌طور تک‌تک افراد انسانی هستیم. این کتاب تماماً سعی دارد این پدیده یعنی موج سوم تافلر یا رشد فراگیر فن‌آوری‌های نوین ارتباطی را در ابعاد مختلف (مثبت و منفی) مورد بررسی جامعه‌شناختی (بررسی اثرات اجتماعی)، روان‌شناختی (بررسی اثرات روحی و روانی) و حتی زیست‌شناختی (بررسی اثرات کالبدی) قرار دهد. دغدغه اصلی نگارنده، گرفتار آمدن ناگهانه و ناخودآگاه استفاده‌کنندگان این نوع وسایل در هر رده سنی و از هر جنسی در آسیب‌های بسیار ویرانگر و متلاشی‌کننده آن است. شاید تعجب کنید که از عبارت آسیب‌های بسیار ویرانگر و متلاشی‌کننده استفاده شد، اما از آن جایی که به دلیل نوع شرایط کاری با گروه‌های زیادی از افراد آسیب‌دیده و احتمالاً متلاشی‌شده در این زمینه سروکار دارم، صادقانه بگویم در بیان آنچه گفته شد، هیچ قصد و غرضی جز اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی در جهت پیش‌گیری از وقوع حوادث بیشتر برای استفاده‌کنندگان به‌خصوص نوجوانان، جوانان و والدین گرامی نداشته و ندارم. از آن‌جا که حدود چند سالی است به لطف خدا به عنوان مشاور و آسیب‌شناس اجتماعی در سطح جامعه ایفای نقش می‌کنم، صاحب دو چیز گران‌بها شدم که تمام آن‌ها را در سرتاسر این کتاب به‌وضوح بکار بردم تا بتوانم دغدغه‌هایم را بیان کنم.

اول این‌که از بابت حضور در اجتماعات مختلف و مشاوره با افراد متفاوت به تجربه گران‌بهایی رسیدم به این مضمون که زندگی و به‌ویژه تشکیل خانواده و به تعبیری پدری و مادری کردن (تربیت فرزند) در دنیای پیچیده امروز علی‌رغم همه امکانات فراوان، بسیار سخت‌تر از گذشته و تا حدی زیادی غیرقابل تحمل شده است. یکی از دلایل مهم آن حضور سرزده و ناخواسته تکنولوژی‌های نوین ارتباطی از تلفن و تلویزیون و ویدئو گرفته تا موبایل و اینترنت و

ماهواره است. هرکدام این وسایل ارتباطی خود نقش تربیتی عظیمی در جامعه و خانواده و کل مسیر زندگی فرزندان ما دارند. به نوعی می‌توان گفت در عصری زندگی می‌کنیم که باید بپذیریم تربیت فرزند دارای یک ویژگی خاصی شده است که من از آن به عنوان تربیت چند دست نام می‌برم و همه را به این پدیده نامیوم هشدار می‌دهم. گسست نسلی و یا در حالت خوش‌بینانه تفاوت متمیزکننده نسلی که خود را به صورت ازدواج‌های سریع و آسان به همراه طلاق‌های سریع‌تر و آسان‌تر وارد جامعه ما کرده است، خود محصول همین تربیت چند دست است و همه این‌ها تا حد زیادی ناشی از نفوذ بی‌حد و حصر وسایل ارتباطی نوین و حجم بالا و گسترده کاربرد این وسایل در سطوح مختلف است و ما شاید از نقش و تأثیرات آن‌ها اندکی مطلع و مطمئن‌تر باشیم. والدین محترم در جلسات مشاوره سوالاتی می‌پرسند مبنی بر این‌که چرا بچه‌های امروز مثل ما از پدران و مادرانشان حرف شنوی ندارند؟ پاسخ اینست که این وضع یعنی نافرمانی از والدین، از همین‌جا برمی‌خیزد و ناشی از چند دست شدن تربیت کودکان با حضور نامرئی و نامحسوس همین فن‌آوری‌هاست.

دوم این‌که به این درک رسیدیم یک آسیب‌شناسی، وظیفه بسیار خطیر در جهت اصلاح، ترمیم و بهبود وضع افراد جامعه دارد، چیزی که دلالت بر مفهوم **بینش جامعه‌شناختی**^۱ دارد. از آن‌جایی که ورود به این حوزه بین رشته‌ای (تلفیق جامعه‌شناسی: درک جامعه به عنوان یک کل - و روان‌شناسی: درک فرد به عنوان یک جزء از همان کل) بسیار دشوار و پرمشقت است و جز با یک دنیایی از انگیزه آن هم از نوع خدمت‌گذاری به جامعه و افراد آن، تحمل و ماندگاری در آن ممکن نبوده و نیست. محصول این پافشاری و ماندگاری، این بوده که به لطف خدا به بینش جامعه‌شناختی خاصی نایل شوم که شاید سال‌ها با مطالعه متون محض جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و یا تدریس در کلاس‌های درس دانشگاهی هرگز نمی‌توانستم به آن برسم. رسیدن به این بینش جامعه‌شناختی، جهت شناخت بهتر جامعه و کمک در راه اصلاح و بهبود زندگی مردم که به تعبیر سی رایت میلز از اول وظیفه یک جامعه‌شناس است، درک لذتی است شبیه به آنچه عرفا در دنیای عرفانی‌شان تجربه می‌کنند. از این بابت خدا را شاکرم که مرا در رسیدن به این توفیق هدایت و رهنمون کرد. شاید قرار گرفتن در این جایگاه، بیشترین حس مسئولیت و سپس مهم‌ترین انگیزه، محرک و عاملی بوده که مرا به تدوین این کتاب (پس از چند سال دل‌مشغولی و دل‌نگرانی در باب ضرورت تدوین آن) و طرح مسئله‌ای چنین مهم و با اهمیت سوق داد. چه چیزی مهم‌تر از آگاهی بخشی به جان و روح تشنه و به تعبیری ناآگاه قشر عظیمی

^۱. Sociological Imagination

از نوجوانان و جوانان دختر و پسری که هر روزه ندانسته و ناخواسته اسیر امواج مخرب و ویرانگر فن‌آوری‌های نوین شده و پس از دریافت انواع آسیب‌های احتمالی - که در لابلای متون این کتاب و در صفحات آینده آمده - سر از ناکجایاد زندگی و پشت میله‌های شکست و عدم موفقیت درآورده و یا از ترس بی‌آبرویی و طرد شدن از خانواده، دوستان و جامعه به کنج خلوت‌گاه‌های تنهایی و عزلت پناه برده که آخرین مرحله و نتیجه شوم این مجموعه از آسیب‌ها، گرفتار آمدن در دام اعتیاد و گام نهادن در جادهٔ بدفرجام مرگ فرسایشی است. آری اینست پایان عدم استفاده صحیح و بدون آموزش فن‌آوری‌های نوین که پدران و مادران ما تنها با یک خواهش و تمنای کوچک، این خواسته بزرگ و پرخطر را برای فرزندان و دلبندهان خود فراهم می‌کنند. این کتاب آمده است تا به همهٔ اقشار، به‌ویژه والدین محترم و خاصه نوجوانان و جوانان عزیز این مرز و بوم، خدمتی از جنس آگاهی و اطلاع‌رسانی داشته باشد تا شاید به آنچه که حق و وظیفهٔ یک انسان بالغ و عاقل هست یعنی کسب معرفت برای نیل به کمال در زندگی فردی و اجتماعی، نایل شود. به عنوان یک جامعه‌شناس و مشاور اجتماعی که حوزه‌های کاری‌ام شامل حضور و فعالیت در اکثر سازمان‌ها و مراکز آسیب‌پذیر مثل زندان‌ها، سازمان بهزیستی، کمیته امداد، مهد کودک‌ها و مدارس و نیز کار مشاوره خصوصی (در دفتر کارم) با انواع آسیب‌دیدگان در سطوح مختلف سنی و جنسی می‌باشد، مطالعهٔ این کتاب را برای همهٔ اقشار جامعه، همهٔ مدیران، مربیان پرورشی، مشاوران و حتی معلمان مدارس در مقاطع سه‌گانه آموزش و پرورش، کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان، برنامه‌ریزان صدا و سیما، مسئولان محترم نیروی انتظامی، دانشجویان به‌ویژه دانشجویان رشته‌های علوم اجتماعی و تربیتی و خاصه همهٔ والدین گرامی که دغدغهٔ تربیت و اجتماعی کردن فرزندان‌شان را دارند، پیشنهاد می‌کنم.

این کتاب شامل پنج فصل می‌باشد:

فصل اول شامل مقدمه، تعریف مفاهیم اصلی و مباحث نظری در باب تبیین استفاده از رسانه‌ها است.

فصل دوم به معرفی انواع وسایل ارتباطی نوین و کارکردهای مثبت و منفی رسانه‌ها به‌طور کلی می‌پردازد.

در فصول سوم و چهارم و در دو فصل جداگانه و تفکیکی به آسیب‌شناسی انواع رسانه‌های هدفه‌گانه ارتباطی پرداخته می‌شود.

فصل پنجم به نتیجه‌گیری و ارائه راهکارها و پیشنهادات در خصوص چگونگی استفاده صحیح از این رسانه‌ها می‌پردازد.

اشاره به یک نکته مهم، لازم و ضروری به نظر می‌رسد و آن، اینست که از همه کسانی که از مقالات و نوشته‌هایشان در بخش‌های مختلف این کتاب استفاده شده است، پیشاپیش اجازه می‌طلبم و مطمئناً آن‌ها در اجر معنوی این کار که منجر به آگاهی‌رسانی به اقشار وسیعی از مردم جامعه می‌شود، شریک هستند. از همه صاحب‌نظران در این عرصه که زحمت مطالعه این کتاب را به خود می‌دهند، تشکر و سپاس‌گزاری می‌کنم و پیشاپیش دست‌تاما بسوی‌شان دراز کرده تا در جهت اصلاح و رفع کمبودها و کاستی‌های آن در چاپ‌های بعدی بنده را مورد لطف خودشان قرار دهند. از زحمات و خدمات مجموعه دفاتر تحقیقات کاربردی انتظامی استان‌های مازندران و سمنان که در پیشبرد روند اجرایی تألیف این کتاب یاری‌رسان و پشتیبان اینجانب بوده‌اند کمال تشکر را دارم. هم‌چنین از صفحه‌آرای محترم این کتاب، آقای شهرام موسی‌پور، به‌خاطر حسن توجه و دقت در کارشان تشکر می‌کنم.

خدایا

تو شاهدهی و خوب‌می‌دانی که نیتم در این راه، جز خدمت و همت کمک به جامعه چیز دیگری نبود.

همتم بدرقه راه کن ای طایر قدس

که دراز است ره مقصد و من نویسم

محمد رضا سلیمانی بشلی

۱۳۹۳